



AF Søren Martinsen,
tekst og fotos

KRIGEN OG KUNSTEN

Når der sker store, forfærdelige ting ude i verden, ville jeg ønske at jeg kunne sige, at jeg som kunstner også var med til at gøre noget for at fremme det 'gode'. Som kunstner har jeg været vant til at beskæftige mig mest med mig selv: Hvad føler jeg? Hvordan kan jeg bruge min mavefølelse og intuition til min fordel? Hvordan kan jeg bruge denne eller hin idé til et kunstværk? Hvordan vil det fungere? Hvordan vil andre se det? Hvordan ser andre *mig*?

Som kunstner står jeg i centrum af en sfære af egne undersøgelser og afprøvninger, der sættes i spil og ligesom ekkolod sender signaler tilbage, som jeg så kan kalibrere validiteten af. Måske er grunden til dette alene-arbejde, at jeg er vokset op i en tid, hvor gruppearbejde ikke rigtig var blevet en ting endnu i skole og gymnasium eller i min tid på kunsthøjskolen ... men jeg tror mange kunstnere genkender denne 'ensomme' praksis. Jeg er alene om at skabe afvejningen og tage beslutningen. Og disse mine ganske almindelige overvejelser foregår i dette ganske lille land, hvor det i mange år ikke har været nødvendigt at skulle engagere sig ekstraordinært i store spørgsmål.

Jeg havde vistnok som mange andre danskere ikke fået megen undervisning i folkeskolen om Rusland og Sovjetunionens historie, og som barn i et venstreorienteret hjem ikke hørt ret meget kritisk om Sovjet og kommunismen. Jeg havde hørt noget om, at de gode kommunister havde lavet revolution og smidt den onde tsar og hans hvide horder på porten. I hvert fald var Ruslands imperialistiske tilbøjeligheder røget noget under radaren for mig. Men op igennem 00'erne og 10'erne blev verden i stigende grad opmærksom på en stadig mere aggressiv Putin. Angrebet på Georgien, den

første og anden tjetjenske krig med den frygtelige, totale nedbombning af Grozny, Ruslands annektering af Krim og Luhansk og Donbas. Brutale krigsforbrydelser mod civile, da russerne smadrede Aleppo i Syrien som støtte til diktator Assad. Det akkumulerede sig og var begyndt at sætte sig i mig som en kraftig modvilje. Hvad i alverden havde russerne egentlig gang i? Og så, netop som hele verden vaklede under krise på krise — COVID-19 havde smadret økonomien og klimaet var ved at bryde sammen — oprandt den 22. februar 2022: Dagen, hvor russerne udvidede deres krig mod Ukraine og satte en total invasion i gang.

Tog selv af sted

Jeg havde fået nok. Det var på tide at gøre noget. Men hvordan? Skulle jeg begynde at lave kunst om Ukraine? Forekom det ikke lovlig fjernt? Det medførte mange overvejelser og en udvikling over noget tid. Jeg startede med at donere nogle penge til de forskellige nødhjælpsorganisationer, der støtter de civile ofre. Jeg begyndte at orientere mig mere grundigt om krigens gang, den historiske baggrund, og fulgte den politiske udvikling tæt efterhånden, som krigen varede ved. Skrev nogle breve til politikere og opfordrede dem til at stå fast i støtten til Ukraine.

Samtidig var det også en proces, hvor jeg forstod, hvordan de demokratiske principper, som jeg går uforbeholdent ind for, også medfører processer, der forsinkes og gradbøjer principperne for sammenhold og fælles front. Og hvordan dette var med i de russiske kalkulationer, der antog, at jo længere krigen blev ved, desto svagere ville Vesten blive med sine lange diskussioner og demokrati.

Billedkunstneren Søren Martinsen har flere gange under Ruslands invasion rejst til Ukraine for at arbejde som frivillig. Den seneste rejse førte ham på en 6.000 kilometer lang tur fra vest til fronten i øst. Her fortæller han om sine oplevelser, og reflekterer over, hvad rejserne har givet ham i forsøget på at blive aktiv i handling som kunstner.



Bilen med forsyninger – transport med gasmasker, generatorer, støvler, rygsække, stearlinlys, tøj og bårer.

Det føltes som et slowmotion-chok, da jeg forstod, hvor succesfuldt Rusland havde brugt informationskrigen til at skabe intern politisk splid i befolkningen, og at krigen dermed true de vestlige demokratiske systemer på et niveau, der gik langt dybere end kampen om Ukraine som territorie. Ydermere var krigen dét, der bevarede Putins magt: kun gennem brutal undertrykkelse af sin egen befolkning kan hans styre holdes fra at falde sammen som støv. Det så virkelig ud til at Putin ville blive ved med at angribe og destabilisere Ruslands naboer, medmindre han blev stoppet med magt.

Og i midten af det hele står Ukraine. Så jeg besluttede mig for selv at tage dertil. Jeg ville gerne se og forstå det land, jeg havde opbygget en så intens interesse for. Jeg ville se, hvordan menneskene og kulturen var, og jeg glædede mig også til at se ukrainsk kunst, som jeg havde nul viden om. Men jeg ville også lave noget konkret arbejde, mens jeg var der, og valgte blandt mange NGO'er en meget uformel organisation i Lviv, der mere eller mindre tog folk lige ind fra gaden. Det var et feltkøkken, der blev drevet af en gruppe ukrainske kvinder,

som havde startet organisationen i 2014, da russerne gik ind i Krim og Donbas og krigen begyndte. Disse stærke kvinder havde opbygget et forum for internationale frivillige, der ønskede at lave mad til soldaterne. Man mødte bare op, og sørgede for sin egen kost og logi. Køkkenet havde til huse i primitive, rå lokaler, der var fyldt fra loft til gulv af madvarer, sække med mel, gryn, korn, nødder og enorme mængder af grøntsager, der skulle forarbejdes, tilberedes og findeles, tørres og pakkes i feltrationer, der var til at bløde ud med vand ligesom cup-noodles. Vi lavede mad, fugede fliser, reparerede gulvbrædder. Man dukkede op, når det passede én, og blev så længe, man havde lyst. Om eftermiddagen blev der serveret et simpelt måltid, som en kop suppe. Der blev talt engelsk, så det var til at forstå hinanden, og når man om aftenen gik ud og spiste sammen, fortalte folk deres vidt forskellige historier fra alle de egne i verden, de kom fra. Det var utroligt bekræftende at arbejde med de frivillige fra alle lande.

Men efter to uger skulle jeg hjem. Da jeg kom hjem i november '23, var den udbredte



Feriecenter v. Lyman. Dette feriecenter var engang en vigtig attraktion ved frontbyen Lyman, men henligger nu sønderskudt.

'krigstræthed' indtrådt i Danmark og Vesten generelt, hvilket jeg næsten oplevede som tragikomisk, da der jo endnu ikke har været nogen form for indsats fra vores side udover de støttepakker og våbenleverancer, Danmark heldigvis har forsynet Ukraine med. Men trætheden er nok i virkeligheden bare et udtryk for afmagt. Og ens psyke bedøves af det daglige bombardement af billeder af rædsler i medierne. Og nu havde Hamas' terrorangreb fundet sted, så hele fokus for pressens opmærksomhed havde skiftet til Israel-Hamas-konflikten. Glemte var Ruslands krig mod Ukraine — og enigheden i USA og Europa om en stærk støtte til Ukraines sejr begyndte at vakle.

Bazar for Ukraine

Men jeg havde besluttet mig til at fortsætte min støtte som individuel person og også at bruge min kunst som en løftestang. I vores atelierhus på Maglemølle i Næstved, hvor kunstnerne skulle holde åbne atelierer op til jul, lavede jeg en bazar af egne værker, der kunne erhverves for en rimelig pris, og hele indtjeningen gik til Ukraine. Jeg havde fået

kontakter i landet, som jeg stolede på, og kunne sende pengene direkte til indkøb og distribution af vinterudstyr til soldater.

Samtidig gryede tanken om at bruge krigen i mine malerier. Min praksis har i mange år været fokuseret på at fortolke og forstå landskaber som et vidnesbyrd omkring menneskets færd (og hærgen) på jorden og i naturen, og landskabet fortæller sin tydelige historie om det. Og hvor mon man kan se tydeligere forandringer i landskabet end i en krigszone? Jeg fik efterhånden kontakt med et hold af frivillige, som kørte jævnlige vognlæs af forsyninger og nødvendigt udstyr til soldater i forskellige positioner i Ukraine, og jeg fik lov til at få et sæde i bilen og køre en ny tur med ud og hjælpe til. Jeg havde pakket fotoudstyr, maling og papir, og regnede med at skitsere og samle materiale sammen til mine nye landskaber, som jeg håbede ville kunne holde Ukraine fast i bevidstheden for den smule offentlighed, jeg nu har adgang til at via min kunst.

Turen forløb på mange måder anderledes end jeg havde troet. Måske snarere end en kunstnerisk inspiration blev den mere til en



Veteran. Aflevering af forsyninger : Veteran fra kampene omkring Zaporizjzja tager imod vores transport.

dyb forståelse af, hvad krigen er. I løbet af utallige timers kørsel fik jeg et billede af, hvor gigantisk landet er. Hvor lang fronten var, og hvor modbydelige ødelæggelserne og armoden i de østlige områder var. Og hvor trivielt det hele var. Hvor hverdagsagtigt, hvor deprimerende simpelt og afstumpet russernes terror er. Hospitaler, huse, restauranter, markeder, legepladser, og skoler bombet, så der intet liv var tilbage. Ja, selv atomkraftværkerne, dæmnin-gerne, kraftværker og civil infrastruktur bomber de. Hele landsbyer pulveriseret. Huse uden tag, hele højhuse uden et vindue tilbage, murbrokker og forvredet metal over alt. Bombede broer og veje, fabrikker som sorte skeletter. Skyttegrave over det hele.

Da jeg kom frem til Kramatorsk, en kæmpe provinsby i Donetsk, som var næsten fuldstændig forladt af civile, gik jeg en lang tur rundt i byen. Så på øde pladser, strøg og parker. Lukkede butikker. Jeg så togstationen i Kramatorsk, som var blevet ramt af et russisk missilangreb på tusinder af ventende civile, der var på vej til at flygte fra byen i de første uger af krigen i 2022. Den internationale offentlighed

var chokeret over krigsforbrydelsen, og fordømte Rusland over en bred kam. FN var i oprør. Det er kun to år siden. Nu er FN nærmest i opløsning, og der er ikke længere nogen, der løfter et øjenbryn ved nyheden om russiske krigsforbrydelser. Kramatorsk-angrebet gav en bitter forsmag på den skæbne, der ventede dem, der var på russernes vej, og på hvad der venter vores internationale, lovbaserede institutioner, hvis de får lov at fortsætte.

"Vi skal blive endnu mere konkret aktive for dét, vi tror på — og vi skal engagere os i noget, som vi kan se virker og gerne acceptere, at handling er vigtigere end ord nogen gange."



Dokumentation af krigsforbrydelser

Og så stod jeg pludselig foran RiaPizza. Et mareridt af forvredet stål, murbrokker, glasskår og kollapsede tagkonstruktioner. I midten: et gigantisk krater ned i jorden, hvor det russiske missil ramte den populære restaurant midt i aftenmaden den 27. juni 2023. Et improviseret mindealter med blomster viser fotografierne af de 13 mennesker, der blev dræbt. Raseriets tårer presser sig på, mens jeg går iblandt ruinerne. Victoria Amelina, som var en af Ukraines kendteste forfattere, sad og spiste, da missilet ramte, og hun døde fire dage efter af massive hovedlæsioner. Amelina vidste godt, at ukrainske kunstnere og forfattere som hende stod på listen over dem, der skulle elimineres, når invasionen kom, men hun valgte at bruge sin faglighed som forfatter til at dokumentere og beskrive de russiske krigsforbrydelser imod civile i de besatte områder i øst – heriblandt mordene på forfattere og intellektuelle. Disse optegnelser og informationer vil blive brugt som dokumentation i eftertidens opgør med russernes krigsforbrydelser. Hun var en kunstner, som viser os andre vejen når vi tøvende famler efter måder at bruge vores kunnen. Hun havde mod, engagement, og hun satte noget på spil.

Det var utroligt bekræftende at aflevere forsyningerne til soldaterne og se deres dybfølte taknemmelighed over visheden om, at der var international solidaritet med deres kamp, og at nogen ville støtte dem. Samtalerne med de soldater, vi mødte, viste hvor store ofre, ressourcer og mod det krævede af dem at sætte sig op mod overmagten. Selv om de var bange for, at det måske var en kamp, de ville tabe, var der intet alternativ til at kæmpe imod. På en eller anden absurd måde var det en lykkelig kamp. For man vidste udmærket, hvad russerne vil gøre, hvis de trængte længere ind i Ukraine. De vil deportere, terrorisere, dræbe og torturere civile. Fjerne elite og intelligentsia der kan føre Ukraines kultur videre i fremtiden. Sende hundredtusinder til 'genopdragelse' i Rusland og erstatte dem med etniske russere. Ethvert spor af Ukraines kultur og sprog vil blive udsløkket, kunstgenstande stjålet og museer ødelagt. Alle ressourcer og alt land vil blive røvet. Lige som det skete for tatarerne, folket

fra Krim-halvøen, som ikke længere har så meget som en krumme af deres historie eller kultur tilbage, fordi det er blevet udryddet af Rusland.

I Ukraine arbejder civilsamfundet tæt sammen med militæret om at støtte og forsyne det med så meget som muligt. Selv om den centrale regeringsmagt styrer slagets gang, er det langt fra nok og der er en mere eller mindre anarkistisk, flad netværksstruktur, der omfatter hele samfundet (og en kæmpe international græsrodsbevægelse), og det gav mig et stort håb at se, hvilken kraft der kan mobiliseres fra befolkningen. Frivillige læger, sygeplejersker, ambulanceførere og almindelige mennesker brugte al deres tid og kræfter på at hjælpe med at organisere forsyninger og fremstilling af udstyr, uniformer, madvarer, medicin og livsvigtigt PPE (*personal protection equipment*) til soldaterne.

Da turen var afsluttet, og jeg var hjemme igen, tænkte jeg på, hvad vi kunstnere egentlig har på spil, eller rettere, er villige til at sætte på spil. Er der nok af os, der hæver stemmen, går i dialog med politikere, engagerer os i konkret arbejde? Nogle gange kunne man godt tro at det bare er *business as usual* i det danske kunstliv. Tror vi, at vi ikke er en del af verden, at vi ikke bliver ramt?

Passivitet er også en handling

Heldigvis er der med jævne mellemrum i kunstens verden nogle dominerende diskussioner, som bliver grundigt behandlet og får bred opmærksomhed, for eksempel identitetspolitik og dekolonisering. Det er både godt og vigtigt, og for tiden er også den ulykkelige konflikt i Gaza et fokuspunkt for mange, der giver udtryk for vrede og frustration over især Israels rolle.

Men jeg kunne også godt ønske, at andre emner kom mere frem i diskussioner og handling. Ukraine-krigen er et af dem. Den krig virker det som om, vi er berøringsangste overfor, selvom den i min optik er temmelig sort-hvid og tydelig at tolke som et emne, der burde vedkomme os direkte.

Der er jo ingen, der bryder sig om krig. Mange af vi kunstnere er pacifister, befinder os på venstresiden af det politiske spektrum og har en dyb aversion imod krig og vold. Vold

Øverst: Ria Pizza – De dræbte fra angrebet mindes på et lille alter.

Nederst: Grænseblokade, 100 timers kø ved grænsen mellem Polen og Ukraine. Utilfredse polskeultranationalistiske landmænd blokerer trafikken over grænsen. De er tilhængere af det russiskstøttede Konføderale højrefløjsparti.

er et uacceptabelt sprog for os. Så vi lader krigens glide forbi os, som vandet i en flod, og håber på, at den aldrig kommer tilbage.

Men som vi efterhånden burde vide, er passivitet også en handling — til fordel for modstanderen. Jeg tror, at kunstnere er bange for, at vores kunst på en eller anden måde skulle blive tilsmudset, hvis den bliver "spændt for en sags tjeneste". Det er selvfølgelig fair at være modstander af, at kunsten blot bliver et passivt instrument. Men forhåbentlig vælger vi selv aktivt i hvilke sammenhænge, den kan tjene et formål.

Og da særlige tider kræver særlige løsninger kan det være, at vi slet ikke skal lave den samme kunst, som vi plejer og kender. Måske er det mere effektivt, hvis vi lægger en større del af vores arbejde, kunnen og kreativitet i konkret politisk og humanitær aktivisme. Jeg tror, vi skal se det som aktiviteter, der giver vores personlige kunst kraft og tyngde. Og heldigvis er der rigtig gode eksempler på dette, som for eksempel Kunstnere Ser Grønt.

Selv hvis vi ikke ønsker, at selve kunsten skal agere trækhest for en politisk aktion, har vi kunstnere masser at byde ind med, som rækker udover vores kunstværker. Vi kan bruge vores humanisme, vores refleksion, fantasi og intuition til at navigere i en kompleks politisk virkelighed med empati og uden ekstremisme og had. I Danmark har vi en stærk tradition for foreninger og frivillighed, og vi kunstnere kan gå med i de netværk og styrke dem. Samtidig vil vi møde en masse andre mennesker, som vi normalt ikke træffer i kunstens boble. Folk med andre politiske ståsteder end vi har — folk med helt anden baggrund, og mange man ikke er enige med. Det er alt sammen godt for demokratiet.

"Nogle gange kunne man godt tro at det bare er *business as usual* i det danske kunstliv. Tror vi, at vi ikke er en del af verden, at vi ikke bliver ramt?

Vi skal blive endnu mere konkret aktive for dét, vi tror på — og vi skal engagere os i noget, som vi kan se virker og gerne acceptere, at handling er vigtigere end ord nogen gange. Om vi kaster os ind i klimakampen, frihed for et land og et folk, eller om det er modstand imod højredrejningen, vil der altid være rigeligt arbejde at gøre. Og det haster. 

Ria Pizza
Den udbombede restaurant..

